

MEXICO

EN MAYA-LANDSBY I YUCATAN, MEXICO

*Indsamlet af Christian Heilskov Rasmussen i 1985-1986.
Etableret i 1987-88 af Trine Ravn.*

Seneste opdatering: 06.07.2018

Hent den nyeste version af denne samlingstekst og en liste over samlingens genstande på unescosamlingerne.dk

Lærervejledning	2
Generel tekst:.....	3
Yucatans geografi.....	4
Før-spanske mayasamfund.....	5
Den social organisation	6
Litteratur og skrift.....	6
Tal og matematik	7
Den postklassiske periode fra 900-1527	8
Den spanske erobring	8
Den traditionelle landsby	11
Politisk-administrativ struktur og ejendomsforhold	12
Landbruget.....	12
Majs og planteforædling	13
Landsbyens struktur og husenes indretning.....	14
Religion og ceremonier.....	16
Klædedragt	18
Livets gang	19

Lærervejledning

Genstandene i kassen er indsamlet af etnograf Christian Heilskov Rasmussen. Han har boet på Yucatan-halvøen i Mexico i ca. 5 år, og hans arbejde som etnograf har været koncentreret i den østlige del af den mexicanske delstat, Yucatan.

Yucatan er valgt som udgangspunkt for denne UNESCO-samling, fordi delstaten udmærker sig ved, at det er her, man finder flest elementer af mayakulturen. Mange ting har ændret sig, men i denne del af staten findes mayakulturen bedst bevaret. Samlingen skal give et bredt indtryk af en traditionel landsby.

For at skildre landsbylivet er genstandene udvalgt og ordnet i grupper. Den typiske familie er landbrugere, og i kassen er der mange genstande, der skal skildre landbruget. Landsbylivet består desuden af forskellige håndværk, nogle som udøves af specialister - andre af menigmand. Religionen spiller en stor rolle. Den officielle tro er katolsk, men mange ceremonier rummer stadig dele af gammel præcolombiansk tro.

Familien, som præsenteret gennem klædedragter, husholdsting, legetøj og skolemateriale, er hverken rig eller fattig. Den er så nogenlunde selvforsynende, men har pengeindkomster for at kunne skaffe sig husgeråd og madvarer, som den ikke længere selv producerer.

Til at supplere samlingsteksten findes en billedserie på CD – med temaerne: landskab, fortiden på Yucatan, nutid (1988), landbrug, sisal, fester og ceremonier, håndværk og kunst – med tilhørende fyldige billedtekster, som begge ligger i lånermappens faneblad 6. Serien giver et fint indblik i livet i Mexico.

Endvidere er der i 2013 tilføjet en film på DVD ” En dag med Pedrito 7 år” med dansk tale (også i faneblad 6), - hvor man følger en lille drengs dagligdag - bla. er man med ham i skole.

Generel tekst

De nutidige mayaindianere lever i Mexico, Belize, Honduras og Guatemala. De bebor de såkaldte underudviklede områder i disse samfund, hvor den relative fattigdom og analfabetisme i vid udstrækning er en konsekvens af den spanske og øvrige europæiske erobring, der fra 1500-tallet ødelagde disse samfunds oprindelige kulturer.

Blandt de nulevende maya-indianere er imidlertid en stor del af deres kultur og viden bevaret og kan kaste lys på forståelsen af de traditionelle »klassiske maya-kulturer.

I forrige århundrede opblomstrede interessen for disse kulturer som resultat af arkæologers og historikers fund og studier af køkkenmøddinger og bevarede skrifter, der gav afsæt til en større forståelse af disse samfunds kulturmønstre.

Blandt de forskere, som har studeret oprindelige indianske samfund i Mellemamerika - hvor mayaerne og aztekerne er de mest kendte - er der en samstemmende enighed om, at de trods store sprogforskelle og helt forskellige sociale organisationsformer, har karakteristiske fællestræk, der gør det rimeligt at tale om et fælles kulturområde.

Blandt disse fællestræk var en højtudviklet landbrugsteknologi med forædling af majs og mange andre grøntsager og frugter, der således tilpassedes de højt forskelligartede klimatiske og økologiske forhold i de mellemamerikanske tropiske og subtropiske områder.

Et andet fællestræk fandtes i de religiøse anlæg og templer samt i den højtudviklede astronomiske og astrologiske videnskab. De religiøse tempelanlæg var typisk karakteriseret ved trinpyramider fra toppen af hvilken, man dyrkede og ofrede (menneskehjerner) til solguden.

Mayaindianernes sprog udgør en sproggruppe. Selvom sprogene har en vis grad af fælles struktur og ordforråd, betragtes de dog stort set som indbyrdes uforståelige.

De gamle mayaer havde et udviklet tegnsystem bestående af hieroglyffer, der anvendtes som skrifttegn i bøger lavet af dyreskind eller bark og brugtes til dekoration på bygningsværker.

De mayatalende indianere i samtidens Mexico lever overvejende i de sydlige egne - her aztekerne dog adskilte fra de øvrige maya-talende folk i de nordlige egne af landet.

Der hersker stor analfabetisme blandt indianerne, og ingen bøger - heller ikke til undervisningsbrug - er skrevet på maya.

Efter den store klassiske periode fra omkring 300 - 900 efter Kr. f. var der klare forskelle mellem højlandsindianerne, der levede i bjergene i højlandet, og lavlandsindianerne, som boede i den tropiske regnskov på Yucatan-halvøen. Det er efterkommere af disse lavlandsindianerne, den herværende samling er indsamlet og konstrueret fra.

Yucatans geografi

Lavlands mayaindianerne boede og udviklede sig ved foden af bjergene i den sydlige del af Mexico og den nordlige del af Guatemala samt op gennem den yucatekiske halvø. Ved foden af bjergene er der tæt regnskov med en yppig, stedsegrøn vegetation. Her falder der op til 4000 mm regn om året. Længere mod nord bliver vegetationen lavere grundet den mindre regnmængde. Regnen falder fortrinsvist i to perioder. Kraftigst om sommeren og i mindre omfang i vintermånederne. Fra omkring marts til maj er der tørkeperiode.

Yucatan-halvøen dækker et område på ca. 220.000 km. Jordbunden består af koral-kalk-klipper. Overfladen kan man stort set betegne pandekageflad med undtagelse af nogle få kalk-horster, der er skudt op i ca. 100 m s højde. Syd herfor er landskabet karakteriseret ved lave, kegle-karst bjergformationer. Den porøse kalk-klippegrund stikker frem overalt, men indimellem klipperne er der frugtbar muldjord. Sammen med den rigelige nedbør og det varme klima skabes grunden for den yppige vegetation.

I den sydlige del af halvøen er der store områder med muldjord - sandsynligvis gammel søbund. Problemet med udnyttelsen af disse områder er, at de i regntiden oversvømmes og vandet ikke kan løbe væk. I tørtiden derimod, er der problemer med drikkevand, og selv med den moderne teknologi, er det vanskeligt at finde vand i de underjordiske lag.

I de gamle mayaers glansperiode (fra år 300-900) var disse områder imidlertid centrum for meget store bysamfund. Dette hører til maya-arkæologernes største, uløste gåde.

På den nordlige del af Yucatan-halvøen er overfladen 20-40 m over havets overflade. Her er ingen floder og søer. Grundet kalkklippernes porøse karakter, filtreres regnvandet hurtigt ned til grundvandet. Denne filtrering opløser kalkstenen, hvorved der opstår underjordiske huler. Ofte falder "taget" på disse huler ned, og store "brønde" opstår herved - de såkaldte cenotes. Alle før-spanske samfund opstod omkring sådanne cenotes. I den sydligere del hersker der en del tvivl om, hvorledes mayaerne klarede deres vandproblem. Nogle mener, de lavede kunstige søer, andre, at de samlede regnvandet i underjordiske cisterner.

Hvor jordoverfladen på nordkysten løber jævnt ud i havet, er der en lang række strandsøer, hvorfra de gamle mayaer - såvel som de nutidige - udvandt salt. Det

var en meget vigtig handelsvare ned gennem Mellemerika og op i Mexicos højland.

Ud fra et europæisk synspunkt er jorden på Yucatan-halvøen vanskelig at opdyrke. Den er ujævn og klippefyldt, og hvor der er megen muldjord, er der også for meget vand. Der kan derfor ikke anvendes plov og lignende landbrugsredskaber, men kun plantestok og lugejern. Grundet det jævnt, flade terræn er det også umuligt at lave større dæmnings- eller dræningssystemer. Udviklingen i landbruget på Yucatan er derfor baseret på andre principper end vore.

I stedet for at tilpasse markerne til planterne, tilpassede indianerne planterne til de meget forskelligartede marker.

De før-spanske Maya-samfund

Jeg skal ikke her forsøge at give en gennemgang af hele den historiske udvikling af de forskellige maya-samfund, men begrænse mig til at beskrive nogle få udviklingslinjer og højdepunkter - for således bedre at kunne begribe de nuværende maya-samfund.

Man mener, at de amerikanske indianere nedstammer fra asiatiske mammut-jægere, der i perioder, hvor Alaska og Sibirien var landfaste, er gået over ved det nuværende Beringstræde. Dette skete for ca. 50.000 år siden.

Fra omkring 15.000 år f.Kr. f. har vi vidnesbyrd om mennesker i Mexico. Fra omkring år 9.000 f.Kr. f. begyndte jægere og samlere fra Guatemala at sprede sig ud over Yucatan-halvøen. Efterhånden blev jægerne og samlerne bofaste, og deres ernæring afhang i større grad af dyrkede planter - først og fremmest majs.

Fra år 292 efter Kr. f. har man på en sten i ruinbyen Tikal fundet den første tidsangivelse. Herfra begynder det, som arkæologerne kalder den klassiske periode blandt mayaindianerne. Fra 292 - 900 efter Kr. f. opstod der imponerende tempel- og byanlæg i de nuværende regnskovsområder i Mexico og Guatemala. I de seneste år har man fundet nye store tempelanlæg. De kendteste findes i Guatemala: Tikal og Uaxatun i den nordlige del - Coban og Quirigua i den sydlige.

I den mexicanske del af regnskoven har vi en række store byanlæg: Rio Bez, Calotmul, Becan, Edzna, Uxmal og Labna. Disse samfund havde en imponerende produktion af malet keramik og stenrelieffer. Klædedragter og materialer af organisk oprindelse har en kort levetid i et tropisk klima, og kun få af disse ting er da også bevaret.

Hvordan disse samfund var styrede, og hvorledes de organiserede deres produktion, ved vi meget lidt om. Også på dette felt har regnskoven slettet alle spor.

Den sociale organisation

Samfundet var klassesdelt. Øverst stod den herskende adelsklasse, almehenoob. Derunder stod der håndværkere og bønder, ah chembal unicoob. Underst stod slaverne, ppentacoob. De blev især anvendt til ofringer, da den materielle produktion ikke var baseret på brug af slaver.

Den egentlige leder i samfundet var ypperstepræsten ahau kan (eg. slangens herre), som forestod de mange ceremonier, hvoraf de til regnguderne - chaakerne - var særligt vigtige. Alle templerne var smykkede med de langnæsede regnguder. Til trods for spaniernes ihærdige missionsarbejde har de ikke kunnet udrydde regn ceremonierne, som stadig den dag idag bliver foretaget i landsbyerne, inden regnen begynder i juni måned.

Litteratur og skrift

Dels pga. tidens tand, dels ved hjælp fra de spanske munkes ihærdige hjælp med udryddelsen af alt traditionelt mayansk, er der ikke mange overleverede skrifter tilbage. Af før-spanske skrifter findes der kun 3, og de er opbevaret i Dresden, Paris og Madrid. De er nedskrevet på hjorteskind med hieroglyffer og billedtegn. Der findes ca. 350 hovedtegn, 370 tilføjelsestegn og ca. 100 hieroglyffer, som fortrinsvist forestiller guderne. Til trods for de utallige studier af mayaindskriftene - på bygninger og stenstøtter - er der bevaret mange, men man ved meget lidt om tegnene. I dag mener man, at mange af indskriftene hentyder til regenternes regeringsperiode, sådan som man kan se det på mange andre nationers mindesmærker - og ikke som man tidligere troede, nemlig at tegnene henviste til astrologiske beregninger og forudsigelser.

Efter spaniernes erobring blev der stadig nedskrevet i den indianske stil og ånd, men da med et europæisk alfabet. En litterær verdensklassiker er Popul Vuh, der stammer fra mayaindianerne i Guatemala og bl.a. skildrer verdens skabelse. Der findes en række bøger fra den første tid efter erobringen. Det er de såkaldte Chilam Balam-bøger. Teksterne er ofte fragmentariske og omhandler religiøse emner. Andre beskriver spaniernes ankomst og de katastrofer, som dette betød for den indianske befolkning. (Se eksempler herpå i den i samlingen vedlagte YU 273: Louisiana Revy, 1986)

Tal og matematik

De gamle mayaer er kendt som store talkunstnere. I Europa brugte man omkring Kristi fødsel det romerske talsystem, som er additivt med forskellige tegn for forskellige værdier. På samme tidspunkt anvendte mayaerne et meget simplere system. De havde kun 3 taltegn: . (et punktum) var 1, - (en streg) var 5 og \odot (en cirkel med en prik) var 0. Tegnene fik værdi efter deres position - ligesom det arabiske talsystem, der senere blev udbredt i Europa. Men i modsætning til det arabiske titalssystem var mayaernes et 20-talssystem. Tegnene i det arabiske talsystem skifter værdi efter deres position fra venstre mod højre, hvor de i maya-systemet skifter værdi nedefra og opefter.

Systemet er ikke så enkelt og elegant som det arabiske, men deres brug af tallet 0 gør systemet til et af de store fremskridt i videnskaben. Og hvad anvendte mayaerne da deres talsystem til? Formodentligt af både købmand og handelsfolk, men om dette er der ikke overleveret vidnesbyrd. Derimod har vi mange oplysninger om mayaernes astronomiske og astrologiske beregninger, hvortil talsystemet givetvis har været anvendt.

Mayaerne havde beregnet året til 365 dage (korrekt er $365 \frac{1}{4}$ dag) med 18 måneder a 20 dage, plus 5 ekstra. 69 solformørkelser blev forudsagt for en periode på 33 år. Månens fase blev beregnet til 29, 53020 dag, hvilket er ganske præcist ramt, når det korrekte tal er 29,53059 dage.

Der blev også lavet beregninger for planeten Venus (morgen- og aftenstjernen, som Mayaerne godt vidste var den samme), hvis år blev beregnet til 584 dage (korrekt er 583,92 dage). Sandsynligvis havde de også beregninger for Jupiter og Mars. For at lave disse beregninger anvendte man vinduer og skydeskår i bygninger, hvorigennem himmellegemerne med regelmæssige mellemrum vil stå. Det mest imponerende af disse astronomiske beregningsbygninger er den kæmpestore pyramide i ruinbyen Chichen Itza. På den nordlige side er der lavet en stor stentrappe, hvis gelænder forestiller en slange, der ved foden af trappen munder ud i et stort slangehoved. Ved jævndøgn den 21. marts og den 21. september, hvor solen går ned i SV, rammer solens stråler det nordvestlige hjørne af pyramiden. Skyggen af den trinagtige kant danner derved et zigzag mønster, som en klapperslanges direkte ned ad stengelænderet slangens ryg. Der skal stor motivation og god beregningskunst til for at rokere de mange 1000 m² sten nøjagtig på plads.

Mayaernes interesse for himmellegemernes bevægelser var astrologisk. De mente, at himmellegemerne havde gode og dårlige indflydelser på livet på jorden. Ved ofringer af dyr og mennesker kunne man formilde guderne og derved udvirke, at ens skæbne blev lettere at bære.

Den postklassiske periode fra 900 - 1527

Den postklassiske periode strækker sig fra år 900 til spaniernes ankomst til Yucatan omkring år 1527. Den organisation, der opretholdt de store bysamfund i Guatemalas og Mexicos regnskove, brød sammen; bortset fra mindre spredte bondesamfund forsvandt eller uddøde den største del af befolkningen omkring de store byer.

Hvad der var grunden til det såkaldte "maya-sammenbrud", ved vi ikke med sikkerhed. Selvom der er mange spekulationer: revolution, invasion udefra klimaændringer etc. Måske en blanding af mange faktorer. Men dette er og bliver indtil videre ren spekulation.

I den klassiske periode lå de fleste store bysamfund i den sydlige del af Yucatan-halvøen. I den efterfølgende periode (dvs. den post-klassiske periode), var det i den nordlige del af halvøen, at samfundene udviklede sig. I den indre del af halvøen opstod der småkongedømmer, der ofte bekrigede hinanden.

Langs kysten opstod der vigtige handelsruter, som bl.a. udnyttede og videretransporterede de rige saltforekomster langs Yucatans nordkyst. Der opstod lange handelsruter fra bunden af Den mexicanske Golf, helt til Honduras og Guatemala. Man mener, at det var putunerne - et folk med tilknytning til samfundene i det centrale højland, der dominerede disse handelsruter. Derfor ser vi i bygninger og i keramikken indflydelsen fra aztekiske og toltekiske højlands-kulturer.

Det var templerne og havneanlæggene (Tulum, Xel-ha, og Meca) i denne handelsrute, som spanierne så fra de første caraveller, som sejlede op og ned langs den caribiske kyst. Det, spanierne så, imponerede dem, og gav dem blod på tanden. Men efter at de havde ødelagt den organisation, som opretholdt den rige handel og samfundene, var der intet mere på Yucatan af rigdomme, der interesserede spanierne.

Den spanske erobring

I 1511 ankom de første spaniere til Yucatan. Det var to skibsbrudne. Den ene, Gonzalo Guerrero giftede sig med en indiansk kvinde og blev således stamfader til den nye folkegruppe - eller race - som kaldes mestizerne, der opstod ved blanding mellem indianere og europæere. Han antog helt indiansk klædedragt og levevis og blev en ledende indiansk høvding. Da spanierne invaderede, kæmpede han med indianerne mod de spanske erobrere. Den anden skibsbrudne blev senere tolk for Mexicos erobrere Hernan Cortez.

De første forsøg på at erobre Yucatan var i 1527, men det var ikke før omkring 1540 - 50 at hele den nordlige del af halvøen, kom under spaniernes kontrol. Herefter

begyndte den anden del af erobringen: konsolideringen, missioneringen og civiliseringen.

Spanierne var alle rettroende katolikker. De var overbevidste om, at de havde en guddommelig mission til at omvende alle indianerne i Amerika, som de betragtede som hedninger til den eneste, sande tro. Og dette gjorde de. Hvis ikke med det gode, så med det onde.

Missioneringen på Yucatan tog franciskanermunkene sig af. De byggede store klostre, og derfra grundlagde de i en periferi af en dagsrejse til hest, en række besøgskirker. Indianerne, der enten boede ude ved deres marker eller i små landsbysamfund, blev tvangsflyttet til disse kirker, som de var tvunget til at besøge to gange om dagen til messe. Det var med klart sigte på, at munkene koncentrerede grupperne af indianere, idet kontrollen herved blev lettere, og den hårdhændede hedenskabs fjernelse blev mere effektiv.

Den brutale koloniseringspolitik og de mange medfølgende sygdomme medførte voldsomme fald i den indianske befolkning.

Naturligvis var indianerne ikke tilfredse med den måde, hvorpå de blev behandlet af spanierne. Det førte til meget oprør. Men til trods for, at indianerne var de hvide talmæssigt langt overlegne, så var de aldrig velorganiserede nok til at fjerne det koloniale åg.

I midten af forrige århundrede (i 1848) opstod der et nyt oprør - den såkaldte Kastekrig. Det var i den østlige del af Yucatan. Indianerne var på ny blevet presset til at afgive jord til de nye bomulds- og sukkerplantager. Oprøret bredte sig som en steppebrand, og indianerne vandt mange sejre. Mange europæere flygtede fra halvøen. På det tidspunkt, da indianerne stod udenfor byen Merida, og alle dér frygtede et angreb, trak indianerne sig tilbage - og begyndte såningen af deres marker. Man har spekuleret meget over dette pludselige tilbageslag. Var det vigtigt for mayaerne at så majs og holde sig gode venner med guderne, eller havde de ikke ressourcer nok til at gennemføre det sidste slag?

Resultatet blev, at indianerne kontrollerede den østlige del af Yucatan i de næste 50 år. Det er først indenfor de sidste 10-15 år, at dette område er ved at blive genstand for udviklingsplaner - til turiststed, økonomi- og erhvervsudvikling fra 1527 frem til i dag.

Yucatan var ikke den guldgrube, som spanierne forestillede sig, og som de gamle mayaer havde gjort området til. Der er ingen mineraler, og jorden er for stenet til at dyrkes under plov. Yucatan blev derfor i hele kolonitiden betegnet som fattigt. De spanske erobrere delte landet og indianerne imellem sig. Indianerne skulle arbejde for de hvide, som en "løn" for den missionering og civilisering de hermed modtog. På de spredte godser, der var ynkkelige at se til i forhold til de store herregårde, der

opstod i den centrale del af Mexico, blev der dyrket majs på indiansk vis med plantestok og svedjebrug. Man havde også en begrænset opdræt af kvæg.

Eksporten af varer fra Yucatan begrænsede sig til honning, voks (af bivoks) og skind. For at kunne betale skat blev de indianske kvinder sat til at væve bomuldsstof. Fra saltsøerne på nordkysten blev der udvundet salt, som var af stor betydning. Kysten var konstant hærget af franske, engelske og hollandske pirater, der gjorde at bebyggelser og havneanlæg aldrig blev realiseret langs kysten.

I den østlige del af Yucatan blev der i midten af forrige århundrede bygget Mexicos første dampdrevne bomuldsspinderi. Men produktionen gik i stå som følge af den ovennævnte kaste-krig, og kom derefter aldrig i gang igen.

Den industrialiserede revolution i USA og Europa slog for Mayaindianerne igennem i landbruget. Da McCormic opfandt høstselvbinderen i 1848, blev der pludselig brug for en mængde høstbindegarn.

Her fandt efterkommerne af de spanske erobrere endelig det "grønne guld", som de så længe havde drømt om. Fra at være en fattig stat blev Yucatan en delstat i den nye føderation. Alt blev plantet til med sisal-agaver, og der blev bygget store sisal-herregårde i bedste "Versailles" -stil. Sisal-boomet holdt ved, til bølgerne fra den mexicanske revolution (1910-17) begyndte at rokke ved den feudale struktur på Yucatan. De store godser blev udstykket, og af frygt for yderligere nationaliseringer, undlod ejerne at investere i nye beplantninger og maskineri. Samtidigt havde regeringen ikke penge eller erfaring nok til at videreføre produktionen. Den faldt, og andre lande, som Brasilien og Tanzania begyndte at fortrænge Mexico på det internationale marked. Hertil kom det sidste slag, som udviklingen af plastik og kunstfibre i 1960-1970'erne medførte. Produktionen idag, som helt er kontrolleret af regeringen, er konstant faldende og overlever kun ved hjælp af store statstilskud. Disse tilskud er også at betragte som en art "sociale subsidier" for at undgå større sociale og politiske problemer i landområderne.

I mellemtiden har man forsøgt at mekanisere landbruget, men dette dog uden større held pga. den stenede jordbund. Der har været en vis succes med dyrkning af citrusfrugter og grøntsager ved hjælp af kunstvanding. Ligeledes har man gode resultater i udviklingen af fiskeriet langs Yucatans lange og fiskerige kyst.

Turismen er imidlertid det erhverv, man har haft størst held med. For 20-30 år siden satsede man på at vise turisterne nogle af de imponerende maya-ruiner. Dette har medført et stort turistkompleks, Cancun, langs den caribiske kyst. Her findes både solskin, vand med flotte fisk og et par flotte, gamle ruiner. Amerikanske turister kan med den stærkt devaluerede pesos tilbringe en luksusferie dér. Cancun og den caribiske kyst er et Eldorado for initiativrige mexicanere; der er idag ikke den landsby på Yucatan, hvor en stor del af indianerne ikke er beskæftiget som murere, tjenere, stuepiger eller kokke - og ved at fremstille turistsouvenirs. Denne udvikling bringer selvsagt store forandringer til de traditionelle landsbyer.

Dette "eventyr" foregår på østkysten ved det caribiske hav. I den vestlige del af halvøen søger folk ind til den gamle koloniale hovedstad, Merida, som i de senere år er vokset betydeligt. Folk bliver her beskæftiget i servicefag, handel og småindustri. Der er ingen stor dominerende industri eller anden erhvervsaktivitet.

Den traditionelle landsby

Den mexicanske del af halvøen Yucatan er inddelt i 3 delstater: Yucatan, Campeche og Quintana Roo. Der er forskelle fra stat til stat og ligeså indenfor de enkelte stater, men det ensartede landskab i form af den flade, hævede koralbund, har skabt et ensartet og homogent område, som stort set deler samme historie og kultur.

De genstande, der er indsamlet i Unesco-kasserne stammer næsten udelukkende fra den østlige del af Yucatan fra egnen omkring byen Valladolid. De samme genstande kan dog også findes i andre områder på halvøen.

Områderne omkring Valladolid og videre sydpå befandt sig i en "uafhængig" tilstand efter kastekrigen, og området blev ikke domineret af de socioøkonomiske omvæltninger, som sisalproduktionen medførte omkring hovedstaden Merida.

Det er et område, hvor den største folkelige protest vis-a-vis regeringssystemets valgsvind og manipulation findes og samtidig dér, hvor man finder den mest velbevarede indianske levevis og tradition. Dette må ikke forstås således, at indianerne ønsker at isolere sig. Tværtimod er de meget åbne overfor nye ting. Men de modsætter sig enhver manipulation og ønsker kun at optage nye forhold på egne betingelser. Mayaerne har ikke, som mange andre amerikanske indianere, mistet deres selvtillid.

Meget i den traditionelle landsby er under hastig forandring, som følge af udviklingen i det store turistcenter langs den caribiske kyst, hvortil mange af landsbyens unge søger hen for at arbejde.

Befolkningen i den traditionelle landsby er bønder. Mændene dyrker jorden, og kvinderne passer husholdningen. En familie lever hovedsagelig af de afgrøder, som høstes på marken. Tidligere var familien helt selvforsynende, men i dag må de købe flere varer, både fødevarer og redskaber. Derfor producerer de flere salgafgrøder, der kan sælges på markedet. Turistcentret har også betydet, at de fremstiller souvenirs til turisterne, f.eks. lerfigurer.

Bondefamilien fremstiller selv en del af deres brugsgenstande, såsom kalabasser og flettede kurve m.v., men mange redskaber må erhverves gennem lokale håndværkere og i butikkerne. Specialiserede håndværk som kurvefletning, brødbagning og husbygning findes i landsbyen. En del handelsrejsende kommer

også til landsbyen og faldbyder deres varer, f.eks. hængekøjer. I butikkerne kan man købe redskaber og køkkengrej i plastik og fødevarer, som ikke dyrkes i landsbyen, som f.eks. ris. Valladolid er den nærmeste større by, hvor forskellige moderne varer forhandles.

Politisk-administrativ struktur og ejendomsforhold

De små traditionelle landsbyer er oftest en del af en større kommune, der styres af en mestiz - en ikke-indiansk talende person. De politiske poster i kommunen besættes stort set af statens guvernør.

Kommunens borgmester udpeger en lokal repræsentant i hver landsby. Jorden, der hører til hver landsby, er fælleseje, selvom der også eksisterer privat ejendom. Den fællesejede jord kaldes en ejido. Hver ejido vælger sin regering, som tager sig af landsbyens problemer. Ofte bliver valgene manipuleret af Jordreform-ministeriet for at sikre en regeringsvenlig ejido-ledelse i landsbyen.

Staten kan bevillige lån til ejidoerne, men regeringsstøttede udviklingsprojekter er også ensbetydende med regeringskontrol. Det er især tilfældet i de tidligere sisal-områder, men ikke så meget i områderne, hvor de traditionelle landsbyer ligger. Her dyrker man majs og bønner på samme måde, som man har gjort det i tusind år.

Men alt i alt er alle landsbyerne temmelig godt kontrolleret af det statslige magtapparat. Jorden er nok ideelt fælleseje, men er i realiteten stykket ud mellem ejidoens medlemmer. Et stykke jord, der ligger udyrket hen i 2 år i træk, kan efter loven overtages af enhver i ejidoen, der vil dyrke den. I den østlige del af Yucatan har der hidtil været tilstrækkelig jord til alle, så der har ikke været problemer med ophavsretten. Dette kunne ellers let opstå i et svedjebugssystem, hvor jorden ligger brak i perioder på mellem 7-15 år.

Landbruget

Det traditionelle maya-landbrug er et intensivt havebrug, hvor der i milpaen (marken) dyrkes forskellige planter året igennem.

I december - januar begynder bønderne at fælde et stykke skov eller mark med lavere træer og buske, der har ligget brak i en periode. Een mand kan i denne periode fælde 1-2 ha. De fældede træer ligger og tørrer i tørkeperioden fra marts-maj. Inden regnen falder i juni, brændes markerne af. Regnen kan sætte ind for tidligt og gøre det vanskeligt at brænde marken af. Hvis dette sker, er det næsten umuligt at så den til og siden luge den. Der vil også blive meget mere ukrudt. Disse overraskelser sker især for de bønder, der i tørkeperioden søger supplerende arbejde i Cancun eller Merida.

Inden arbejdet begynder, må bonden først bede markens gud om lov til at benytte den. Hvis dette ikke sker, fremkaldes gudens vrede, og man udsætter sig for ulykker.

Derfor foretages en lille ceremoni ude i marken, hvor der stilles mad frem til guden; majssuppe og kogt kylling. Mens bonden beder, kommer guden tilstede og spiser "essensen" af maden. Når bønnerne er tilberedte, spiser bonden det, som guden har "levnet".

Inden regnen sætter ind, samler nogle bønder sig - eller hele landsbyens mandlige befolkning - for at bede regnguderne om rigeligt regn. Det sker ved en ceremoni ude i skoven eller på marken, hvor mændene forbereder maden: kyllinger og majsbrød. De laver et alter, hvor maden bliver sat frem og ofret til regnguderne. Under lange bønner, hvor guderne bliver indbudt til at komme og spise, og der bedes om rigelig regn, kommer guderne og spiser "essensen" af offermaden. Herefter passerer alle mændene forbi alteret, hvor landsbyens h-men (udtales e-men), som er landsbyens shaman, klog mand/medicinmand uddeler nadver. Dette er store, tykke alterbrød af majs, som brækkes over, og kernen af brødet lægges på tungen af hver mand. Derefter får alle en lille smule vin, lavet af balche-træets bark, samt honning. Når nadveren er uddelt til alle, bliver maden taget fra alterbordet og fordelt og spist af alle de tilstedeværende.

Kvinderne deltager ikke i disse ceremonier. Nogle siger, at kvinder kan frembringe onde vinde, der vil komme tilstede og ødelægge det gode resultat. En anden mand påstod, at hvis kvinderne var tilstede under denne hellige højtid, så ville mændene stå og kigge på dem og ikke koncentrere sig om dette vigtige forehavende.

Når den første regn sætter ind i maj-juni måned, begynder bønderne at så. Med ca. 1/2 m's mellemrum laver de et hul i jorden med en plantestok. Heri smider de 6 majsfrø og et par bønnefrø og dækker hullet til med hælen. Så håber de, regnen varer ved hele sommeren. Hvis ikke, må der sås om. Den første majs kan høstes i august-september. Andre typer majs kan høstes senere. Der høstes også forskellige typer bønner, græskar og chili. Heraf består den daglige føde. Kød, oftest kylling eller kalkun, fås - afhængig af indtægten - kun en gang ugentligt og ved festlige lejligheder.

Majs og planteforædling

Man mener, majsens oprindelse ligger i Mellemamerika, men idag er den udbredt over det meste af kloden. Den findes i tropisk, subtropisk og tempererede klimazoner. Den klarer sig i områder med over 4000 mm regn (i Chiapas og Oaxaca) såvel som i de centrale, ørkenagtige dele af Mexico med under 400 mm regn om året. I Mexico er der 42 forskellige typer af majs, og i hele verden omkring 350.

Majsen var grundlaget for de mellemamerikanske kulturer. Men samtidig er majsen også skabt af menneskene i disse samfund. Majsen kan ikke selv åbne sine dæksblade, men må befries for disse ved håndkraft før kernerne kan spredes og sås.

Dyrkningen af majs tog sin begyndelse for omkring 8000 år siden i de relativt tørre og højtliggende dale i det centrale Mexico. Herfra spredtes majsen over resten af Mellemamerika og derfra til resten af verden.

Majsen har næringsværdier, der er nogenlunde lignende andre frøplanter som hvede og ris. Majsen indeholder færre kulhydrater, men har større indhold af fedt. Majsen er desuden fattig på proteiner og mangler to vigtige aminosyrer, usina og triptofan. Men de mellemamerikanske indianere levede ikke blot af majs alene. Som i andre kulturområder er den mangelfulde frøkost som ris, hvede og majs suppleret af forskellige grøntsager og varierende mængder af kød.

De mellemamerikanske indianere spiste relativt lidt kød. De havde kalkuner som husdyr og supplerede med kød fra skovens vildsvin, hjorte og andre smådyr, som f.eks. slanger. Men den største del af deres proteiner fra fedt fik de fra grøntsager og frugt. Bønner er meget proteinrige ligesom kerner fra græskar og meloner. Endvidere fik de ernæring fra en lang række planter som chilli, tomater, avocados, papaya og andre tropiske frugter, som tilsammen gav en nærende og varieret kost.

I årene efter erobringen af Amerika blev majsen indført i Europa og blev en billig fødevarer. Imidlertid fik folk, der levede for ensidigt af majs, en mangelsygdom - pelagra. Man mente, at det skyldtes en svamp eller en giftig substans i majsens overflade. Man kunne ikke forklare, hvorfor indianerne i Mellemamerika, der overvejende levede af majs, ikke fik denne sygdom. Først i 1930 blev gåden løst. Sygdommen skyldtes mangel på vitaminet niacin. Majsen er ikke blot fattig på niacin, men den smule, der findes, kan ikke uden videre optages af den menneskelige organisme. Men ved at forbinde majsen med kalk frigøres der tilstrækkeligt niacin til at undgå mangelsygdommen.

Årsagen til, at Amerikas indianere undgik sygdommen, fandt man også forklaringen på. Indianerne lægger majsen i blød natten over i kalk-vand for at opløse den hårde skal og hermed lettere at kunne male kernerne.

Landsbyens struktur og husenes indretning.

De fleste maya-bønder bor i landsbyer og ikke ude ved deres marker. Dette havde de spanske munke organiseret for bedre at kunne omvende og kontrollere indianerne. Idag er der mange indianere, der forlader de små landsbyer og søger ind til de større byer for hermed at få adgang til indlagt vand og elektricitet. Det sidste betyder bl.a. mulighed for at høre radio og se TV. Denne indflytning medfører også ændringer i husholdsarbejdet, f.eks. benytter kvinderne de lokale majs møller drevet ved

elektromotorer for at få malet deres majsmel i modsætning til smålandsbyerne, hvor al majsmelet kværnes af kvinderne selv i husholdet.

Indflytningen til de større landsbyer betyder samtidigt, at beboerne lettere kan komme i skole, og at samfærdslen til de større byer herfra foregår med busser og fællestaxaer til bl.a. arbejdspladserne i Cancun og Merida. Der er mange individuelle årsager til, at folk søger ind til de større byer. Mange ønsker at gøre hverdagen lettere og give deres børn en uddannelse.

I midten af den traditionelle landsby er der en stor plads, flankeret af kirken på den ene side og administrationsbygningen på den anden. Ofte findes skolen også ved pladsen, her finder man også den lokale underjordiske brønd, cenote, hvorfra landsbyen henter sit vand. Dette foregår enten med trækkeov og spand eller ved en elektrisk pumpe, der er forbundet til landsbyens rørsystem.

Når byens skytshelgen fejres, bygges der på midten af pladsen en stor arena af grene og stolper, hvor der foregår tyrefægtning. Byens plaza er centrum. Det er her, man mødes.

Landsbyens bønder bor på større eller mindre parceller omgærdet af stensætninger. Tidligere var parcellerne ca. 40 m x 40 m eller derover. Men som en konsekvens af arv (traditionerne er, at parcellerne, med børn og børnebørn, der bor på samme parcel, men i egne hytter) blevet betydeligt mindre.

Bønderne bor i ovale huse, ca. 8-10 m lange. De har stenfundament og et ler- eller cementgulv. Væggene er konstrueret af stolper, der er dækket med mudder. Væggene er ofte hvidkalkede. Taget er lavet af palmeblade. Mange er begyndt at anvende bølgeblik, som er billigere, men uudholdeligt varmt. Maden tilberedes på et lille ildsted med 3 sten i den ene ende af huset. De fleste har dog - oftest stødende direkte op til huset - en lille udbygning, der fungerer som køkken. I så fald findes ildstedet der.

Da klimaet er tropisk, er der bortset fra nogle enkelte dage i december og januar, altid varmt. Dørene står altid åbne, og vinduer findes ikke i de traditionelle hytter.

En del indianere bygger idag deres huse som firkantede rum. Disse er bygget af klippesten, der er muret sammen eller bygget af gasbeton. Visse indianere bygger deres huse i den traditionelle stil, men med gasbeton som materialer. Få af disse indbyggere anvender flaskegas til madlavning, men det åbne ildsted er stadig det mest almindelige.

Beboerne sover i hængekøjer, og selvom hytterne er små, kan der spændes mange køjer ud mellem tagets bjælker. I den ene ende af hytten, er der ofte et lille træbord, hvor der bl.a. vil stå en lille helgenfigur. Foran den brænder nogle vokslys. På dette bord vil der ligge forskellige ejendele som f.eks. en kam, en lommelampe, børnenes skolebøger og måske en transistorradio og et TV. Tøjet er pakket ned i en trækiste

eller i et lille tredelt klædeskab med spejl og skuffer i midten. Belysningen er - de steder, hvor man endnu ikke har indlagt elektricitet - en petroleumsvæge. Men selv, hvor der er indlagt el, kan det godt betale sig at gemme sin gamle petroleumslampe, da der ofte er strømsvigt. Udsmykningen i huset består af et par kalendere med fotos af de schweiziske alper, små kattekillinger eller lignende - eller helgenbilleder.

Når man kommer ind i en hytte, bliver man budt en hængekøje til at sidde i. Normalt er de om dagen rullet sammen og hængt op på en knage. Man kan også blive tilbudt en træklapstol. Den traditionelle stol er en lille taburet uden ben og er lavet ud af et stykke af en træstamme. Når man spiser, sidder man enten på træskamlerne omkring et lille træbord - som også bruges til at lave majsbandekager på (tortillas) - eller man bænkes ved træbordet med helgenfiguren. Maden serveres på dybe tallerkner eller i en halv tørret græskarskal. Man benytter ikke bestik, men bruger majsbandekagerne, tortillas, som "ske". Tortillas ligger i en stabel midt på bordet dækket med et klæde for at holde dem varme. Hænderne vaskes både før og efter måltidet.

Mayaindianerne har en høj hygiejne. De vasker sig hver eftermiddag og skifter tøj, når de er færdige med arbejdet. Behovet for at blive afkølet og frisket op fra sved og snavs er stort i et tropisk klima. Indianerne er ikke velhavende, og deres tøj er nok gammelt og slidt, men aldrig snavset.

I den bageste del af haven er der en indhegning, hvor grisene går. Dette hjørne bruges også til toilet-besøg. Grisene går tit rundt på gårdspladsen og frit i landsbyen - og indimellem kan de godt smutte ind igennem huset, bedst som man sidder og snakker. Det gælder også for deres høns og kalkuner.

Mayaerne har ingen stalde til deres dyr. Nogle har et mulddyr eller en hest, som står bundet bag huset. Redskabs- eller forrådshuse findes heller ikke. Afgrøderne forbliver på marken, indtil man skal bruge dem. Hvis man har langt til sine marker, kan man vælge at høste alt på en gang og bringe majs hjem og samle den på gårdspladsen i en slags bur lavet af grene overdækket af et palmebladstag.

Redskaberne er få: en machete og en økse til at fælde skoven, en plantestok, et lugejern og et par kurve til at bære høsten hjem i.

Nogle maya-bønder holder bier. Som regel holder de dem i et skovhegn ude ved deres mark. Hvis de har den traditionelle maya-bi, som ikke stikker, holder de dem i stader af en udhulet træstamme. Hvis det er den indførte, italienske type, holder de dem i firkantede kasser.

Religion og ceremonier

De fleste mayaindianere er troende katolikker. I de senere år har de mere aktive og religiøst intense protestantiske bevægelser som Pinsemissionen og Jehovas Vidner

fundet indpas i mange landsbyer. Det fører ofte til en stærk opsplitning af landsbyen mellem protestanter og katolikker.

Der er meget misundelse og brødnid blandt de katolske præster overfor den succes, som de ny-religiøse kirker har fået. De katolske præster beskylder dem for at være umexicanske og bringe elementer ind i Yucatan, som er fremmede i den traditionelle mexicanske kultur og tradition.

Heldigvis møder dette synspunkt ikke stor støtte i hverken regering eller hos bondebefolkningen, som respekterer adskillelsen mellem kirke og stat og den fri ret til at dyrke den tro, man ønsker.

De traditionelle mayaer er troende katolikker, og beder til Vorherre, Jesus Kristus, Jomfru Maria samt en mængde skytshelgener. Derudover beder de til markens, skovens og regnens guder, samt til de guder eller ånder, der er forbundet med jorden og afgrøderne. Alle disse er af gammel maya oprindelse.

Regnguderne, Chaac, som idag dyrkes i bedste velgående, kan man se pryde facaderne på ruinerne i de gamle maya templer. Disse har de katolske præster ikke kunne udrydde, og selvom præsterne ved, at landbrugs-ceremonierne eksisterer, deltager de aldrig i dem. De er ofte blevet inviteret hertil af mayaerne, thi for dem er der ingen sondring mellem kristne guder og de gamle maya guder. For mayaerne har hver gud eller ånd sit respektive ansvarsområde og overordnet dem alle er Vorherre. Enhver landsby har i hvert tilfælde en skytshelgen. Hans eller hendes "fødselsdag" fejres af hele landsbyen på behørig vis. Festen forberedes op til en uge i forvejen. Bønderne er medlem af religiøse laug, som hver påtager sig ansvaret for en festdag. Indenfor hvert enkelt laug går festen også på omgang fra år til år. Der er store udgifter: 1-2 svin skal slagtes, der skal klappes og bages i massevis af majsmandekager, og der skal være rigeligt af de stærke drikke.

Landsbyen går sammen om at bygge en arena, hvor der hver dag afholdes tyrefægtning, enten med professionelle tyrefægttere eller landsbyens unge mænd. På grund af indtagelsen af store mængder af spiritus, sker der hyppigt ulykker. Det er heller ikke usædvanligt, at tyrene springer over indhegningen og buldrer ud gennem landsbyen med en flok hujende cowboys efter sig, mens folk og høns farer til siden. Der bliver tyrefægtet mellem 6-12 tyre per dag, men der bliver aldrig dræbt flere tyre, end de lokale slagtere kan sælge kødet efter tyrefægtningen.

Om aftenen er der dans. Enten med det traditionelle "jarana"-musik, eller med latinamerikanske rytmer udsat for elektronik og hammondorgel.

På selve festdagen føres skytshelgenen i procession rundt i landsbyen fulgt op af flag, bannere og fyrværkeri. Til denne fest kommer folk fra nær og fjern tilbage til deres landsby.

Festen for de døde - Allehelgensfest - i slutningen af oktober og begyndelsen af november, er den vigtigste fest blandt mayaindianerne. Forinden ordnes gravene på kirkegården. Der luges, gravstenene males op, og der sættes blomster.

Man forbereder sig på, at de døde kommer. Den første dag kommer de døde børn, og på bordet med helgenbillederne stilles der mad og slik frem til de døde børn. I en uge fejrer man de dødes besøg ved at sætte god mad frem. På festens sidste dag, hvor de døde rejser tilbage, tilbereder man en portion "fast" føde, som de kan medbringe på rejsen, uden at det - så at sige - skulper over på rejsen.

(Der findes i øvrigt en UNESCO samling fra 2014, der udelukkende beskæftiger sig med De dødes dag i Mexico - <http://unescosamlingerne.dk/de-d%C3%B8des-liv-b> .

Foruden de nævnte fester afholder man alle den katolske kirkes øvrige fester og ceremonier: jul, påske og pinse.

Klædedragt

Den traditionelle klædedragt er af hvidt bomuld. Kvinderne bærer lange, vide kjoler, hipil, der er broderet omkring halsudskæringen og langs kjolens nederste kant. Herunder bærer de et underskørt, der også er broderet forneden.

Håret er redt op i en knold i nakken. Når kvinderne bevæger sig længere bort fra deres hus, bærer de et sjal over skuldrene. Et sjal kan bruges til mange ting: til at skygge for solen, til at bære småbørn i, til at bære brænde eller varer i. Det kan også rulles sammen til en "pude", når man bærer store bylter på hovedet, og således anvendes som en bærekrans, når man skal bære en spand vand eller bringe majs til malning hos den lokale majs mølle.

I hjemmet og i landsbyen går kvinderne oftest barfodet; men til fest og når de skal i byen, bruger de sandaler - nu oftest af plastik.

De ældre mænd bærer også hvidt tøj. De har en bomuldsskjorte på med korte ærmer. Dertil korte bukser, der lige dækker knæene. Bundet omkring hofterne har de et blå "forklæde". Deres fodtøj er simple sandaler med lædersåler og snører af sisal snor. På hovedet en stråhat, der er syet på kryds og tværs, således at grene under skovrydning ikke river hattens sarte "fletninger" i stykker.

Når de går ud i marken til deres arbejde, har de en tørret græskarskal og flaske over skulderen. Heri har de deres frokost. Det er groftmalet majs mel, der er blandet op med vand og måske med honning.

Mændenes klædedragt har i de seneste år ændret sig en del. De bærer nu skjorter med lange ærmer og lange bukser. Tøjet er ofte i spraglede farver, kun skjorten er oftest hvid. Stoffet er kunststof. I stedet for den flettede stråhat, bruger de unge nu baseballkasketter.

Kvinderne har i højere grad bevaret den traditionelle klædedragt. De unge piger, som går i skole, hvor der tit kræves skoleuniform, er imidlertid begyndt at bruge mere

spraglede kjoler af kunststof. Håret bindes heller ikke mere op i en knude, men hænger løst eller bliver klippet kort.

Livets gang

Et barn døbes så hurtigt som muligt efter fødslen. For at imødekomme det religiøse indhold i den katolske dåb, kræver de katolske præster nu, at forældrene og gudfædrene skal deltage i et kort bibel-kursus. Dette forhold er undertiden medvirkende til, at barnedåben udsættes en tid.

Et par måneder efter barnets fødsel foretager mayaerne den traditionelle maya-barnedåb: hetzmek. Indtil denne ceremoni bliver gennemført, bæres det lille barn i et tæt svøb, men ved festen åbnes så at sige det lille barns ben, idet det bliver sat på moderens og gudmoderens hofter, støttet med en arm. Således bæres det, indtil det kan gå selv. Under ceremonien får det lov til at røre ved de ting, som barnet senere skal arbejde med. Hvis det er en dreng, er det en machete og en plantestok, en bog og en blyant. Hvis det er en pige, er det en synål, et vandkar og andet husgeråd.

Når pigerne har fået deres første menstruation, er de klar til at blive gift. Det sker dog først i 15-16 års alderen. Efterhånden som flere og flere piger kommer i skole, stiger alderen for indgåelse af ægteskabet.

Mændene gifter sig i 17-18 års alderen. Der er ingen regler for, hvem man skal gifte sig med. Oftest er partneren fra samme landsby, men der er intet til hinder for at gifte sig med en udefra. De nygifte bor hos mandens forældre indtil gommen har bygget sit eget hus. Det sker som regel, efter det første barn er født. Den nygifte families hus bliver ofte bygget på forældrenes grund, hvis der stadig er plads. Den nygifte kone hjælper med hos mandens forældre, så længe de bor dér. De gamle flytter enten hen hos et af deres børn, eller, som oftest, bliver et af børnene boende hos forældrene eller i en hytte på samme grund, og passer dem til de dør.

De døde begraves senest dagen efter døden er indtrådt. Det skyldes først og fremmest varmen, hvor forrådnelsesprocessen sætter ind meget hurtigt. Da jorden på Yucatan er meget klippefuld, er der ikke mange steder, hvor der er tilstrækkelig jord til kirkegårde. Derfor ligger kisten med liget kun på kirkegården i 2-3 år. Kødet er da helt væk. Knoglerne graves op og lægges i en metal-, træ- eller pap-kiste, der fungerer som urne. I denne forbindelse holdes en begravelsesceremoni, hvor kassen med den dodes knogler bringes hjem i huset. Herefter stilles den i et hjørne af kirkegården, hvor kassen rådner eller rustner væk. Knoglerne falder ud og forsvinder lidt efter lidt.

Som supplerings til ovenstående tekst anbefales I at se billederne med de fyldige billedtekster, som ligger i faneblad 6.